

Nåden i en ny tid.

Dette året har sannelig stått i reformasjonens og Martin Luthers tegn. Det begynte 31.10 2016 med den store markeringen i domkirken i Lund i Sverige, der både leder for Det lutherske verdensforbund biskop Munib Younan, erkebiskop Antje Jakhelln i Den svenske kirke, vår egen preses Helga Haugland Byfugllien og pave Frans fra Den katolske kirke deltok. At starten ble en så viktig økumenisk gudstjeneste har vært viktig for hvordan utviklingen av dette jubileet ble. Vi har diskutert om vi skulle kalle det reformasjonsjubileum og om vi skulle feire. Et jubileum og feiring uttrykker at det er noe gledelig å markere, fest og jubel. Og reformasjonen er jo en glede å feire, den har satt sitt preg på hele den vestlige kultur, og alle de protestantiske kirkene. Men reformasjonen markerer også at den kristne kirke er splittet. I de nærmeste hundreår etter 1517 var splittelsen nesten uoverstigelig, og preget av det motsatte av kristen søskenkjærlighet. Men i dag er det mange tiltak for å lege splittelsen, bygge broer, forstå hverandre. Selv om ikke nattverdbordet er åpent mellom den katolske og den lutherske kirke, og det er store forskjeller i synet på f.eks embetet, er det positive spor å finne i økumeniske tilnærmelse, ikke minst i Felleserklæringen om rettferdiggjørelseslæren som i 1999 ble underskrevet av Den katolske kirke og Det lutherske verdensforbund. I 2006 underskrev også Metodistenes verdensråd erklæringen.

Når Den norske kirke feiret reformasjonsjubileet med stor gudstjeneste i Nidarosdomen 31.10 i år var det også en økumenisk gudstjeneste. Det var sterkt å oppleve at den katolske biskop Bernt Eidsvig sammen med barn leste trosbekjennelsen med Luthers forklaringer, dog i ny drakt.

Reformasjonsjubileet er til å feire, og til å snakke sammen om.

Martin Luthers handlinger har fått mange ettervirkinger. Men hans gjenoppdagelse av nåden alene vil nok for de fleste som det viktigste. Jeg sier gjenoppdagelse, fordi dette jo ikke var borte fra den katolske tro og teologi, den var dekket over av politiske og økonomiske og historiske forhold. Og Luther fant tilbake til den viktige teologien om nåden som basis for både tro og liv.

Luther var ikke statisk. Selv om han hadde sterke synspunkter, var han også åpen for at samtiden, kulturen og ny kompetanse kunne endre noe av teologien og bibelforståelsen. Han var jo ikke moderne i så måte, men det var kimer til en mer åpen teologi og bibelforståelse. Dette kommer ikke minst frem i hans forhold til de kanoniske skrifter.

Jeg sier dette fordi jeg synes det er så viktig at en luthersk kirke alltid er åpen, alltid er kritisk til sin egen teologi og forståelse, alltid er i takt med samtiden og de spørsmål den er opptatt av. Luthers nøkkel til disse spørsmålene var «hva som driver til Kristus». Jeg tenker at kirken til enhver tid må være fokusert på nettopp dette, alltid spørre etter hva som er essensen i evangeliet. Alltid spørre etter hvordan vi skal møte vår tid med nye ord, nye problemstillinger, nye horisonter og ikke minst ny kunnskap.

Jeg ble ordinert til prest for 33 år siden. Den gang var det mye strid rundt kvinnelige prestedtjeneste, og vi møtte gedigen motstand. Ikke så mye i menighetene, men blant kolleger. Flere biskoper ville ikke gi ordinere oss, kollegaprestene ble forlegne eller overså oss eller sa rett ut at vi var i Satans tjeneste. På mitt første prestemøte her i Sør Hålogaland var vi to kvinnelige prester og over 100 menn. Det var slik at vi hele tiden var på tå hev, hva mente den presten jeg stod og snakket med akkurat nå, om meg, ville jeg bare bli oversett, ville jeg havne i en dømmende teologisk diskusjon?

Det var slitsomt, vanskelig og tok mye krefter. Men jeg hadde hatt en professor på Menighetsfakultetet som hadde gitt meg innføring i hvordan Nytestamentlig eksegesi kunne forstås i luthersk ånd, og da var det nettopp «hva som driver til Kristus» som var nøkkelen: professor Edvin Larsson sa det slik: «De nytestamentlige påbudene fra Paulus må alltid prøves på om de oppnår samme effekt for oss som lese de i dag som de gjorde da de ble skrevet, vi må se på virkningshistorien, hva som var hensikten med at de ble skrevet». Og denne måten å lese på gjorde at jeg ganske tidlig, for 25 år siden, ønsket at kirken skulle åpne opp for de av oss som er lesbiske og homofile, både som likeverdige medarbeidere på alle nivå i kirken, og med mulighet for å inngå ekteskap.

Denne måten å lese tekstene og teologien på har egentlig båret meg i alle år siden, og jeg takker Luther og Larsson for åpenhet og kritisk lesning og fastholdelse av det essensielle. Det er med bakgrunn i dette jeg i dag vil snakke om hva nåden kan bety i vår tid, nåde i en ny tid.

Nå tror jeg egentlig nåden er blitt forstått på nytt i enhver tid, det er troens vesen at den aldri lever i et vakuum, den er alltid knyttet til den tid og mennesker som er berørt av den.

Vi må nytolke nåden for hver tid, for vår tid, for vår tro.

Luther stilte seg spørsmålet «Hvor finner jeg en nådig Gud?» I dag spør vi kanskje heller «Hvor finner jeg et nådig liv?» Kan det være samme spørsmål?

Hva betyr nåde i tro og samfunn for oss, hva kan nåden gi verden og hva kan nåden gi mennesker?

Jeg vil prøve å si litt om det-

Deloverskriften er «Nådens individualitet og nådens kollektivitet.» Jeg vil si noe om hva nåden kan bety på det individuelle nivå, og på det kollektive.

Først litt om nåden på det individuelle nivå, hva det betyr for det enkelte menneske. En av de viktige ettervirkninger av Luthers nådeoppdagelse var vekten på det allmenne prestedømme. Enkeltmenneskets forhold til Gud var vesentlig og fikk et avgjørende trykk. Og ikke bare det, det allmenne prestedømme, at vi alle har et eget og helt genuint forhold til Gud og ikke trenger noen prester eller helgener som mellommenn, det fikk betydning for hvordan oppfattelsen av det enkelte menneske endret seg. Selv om kanskje ikke Luther forutså det endret læren om det allmenne prestedømme synet på menneskets verdi. Det allmenne prestedømme, at vi alle er kalt til et liv i Guds nåde, og at dette kallet kunne leves ut i det verdslige dagliglivet likeså mye som i kirkelig tjeneste, og at alle mennesker skulle kunne lese Bibelen selv, dette fikk store konsekvenser.

Tydligst fikk dette sitt uttrykk i at alle måtte lære å lese og skrive, ikke bare overklassens barn, men allmuens og bøndenes, og både jenter og gutter. I en bok som ble gitt ut til jubileet for kvinnelige stemmerett i vårt land i 2013 ble det hevdet at nettopp det at skolen ble for både jenter og gutter var en helt vesentlig årsak til den senere likestillingsutviklingen i vårt land. Kunnskap er helt avgjørende for å kunne heve sin stemme og kreve sin rett.

Reformasjonen falt sammen i tid med boktrykkerkunstens fremmarsj, og dette var en historisk hjelp for Luthers budskap. Men det religiøse budskap bunnet i at nåden var for den enkelte, og at dette måtte bli kjent fikk store politiske konsekvenser.

I dag er skole og utdanningsmuligheter en naturlig rett for alle i vårt land, og ofte tar vi det kanskje som en selvfølge. Men nettopp at vi fikk en skole for begge kjønn, og også fra alle klasser, er en så vesentlig forutsetning for det menneskesyn vi har i dag, likeverd på alle områder.

I debatten om privatskolenes fremvekst i vårt land er det blitt hevdet at enhetsskolen, det at vi alle går i samme klasse uansett utrustning og økonomisk bakgrunn og etnisitet, det legger kimen til et solidarisk samfunn. Det som begynte med det individuelle behovet for å kjenne Guds nåde, er blitt til et solidarisk samfunnssyn.

Individualismens positive side er på denne måten vevd inn i vår kultur og historie, og i den måten vi forstår vestens samfunn på.

De siste årene er også vårt land blitt mål for de store flyktingestrømmene i verden, selv om vi i sammenligning med mye fattigere land bare har merket dette på promillenivå. Når regjeringen legger opp til en stram flyktingpolitikk engasjerer mange mennesker seg. I lokalsamfunn over hele landet har både menigheter og humanitære organisasjoner aktivt tatt del for å endre den flyktingpolitikk som oppleves urettferdig. Mange av dere som er her er på ulike måter opptatt av dette, og i dette arbeidet står svært ulike grupper sammen. For en kristen kirke er dette helt opplagt en frukt av den solidaritet med de utstøtte som Jesus så tydelig forkynte og praktiserte. Men jeg tenker at også det sterke trykk Martin Luther la på enkeltmenneske, i utgangspunktet ut fra at den enkelte skulle leve i Guds nåde, og den betydning individet fikk i kirken og samfunnet, jeg tenker at dette er med på å forklare hvorfor vi lar oss engasjere. I lokalsamfunnet er det ikke flyktingemassen det dreier seg om, det er den flyktingfamilien som er kommet til vår bygd, til vårt sted, det er individet, det er den personen som bor i nabohuset, eller den personen som får en praksisplass i barnehagen til barna våre eller på bensinstasjonen vi stadig er innom. Det er når vi ser den enkelte at vi berøres, det er individualismens gode side.

Så er det også utfordringer med dette, for hva med de som vi ikke ser, eller som ikke har noen til å rope for seg. Hva med de som forblir usynlige? Det har vært mye fokus på de afghanske guttene som sendes tilbake til Kabul når de blir 18 år. Nå har flere politiske partier tatt fatt i dette, kirken har vært opptatt av denne umulige og uverdige situasjonen hele tiden, sist uttrykt ved Bispemøtets uttalelse i forrige måned. Alt dette er positivt og viktig, og en kamp vi ikke kan la vær å gå inn i. Men midt oppe i dette har jeg ofte tenkt, hvor er de jentene som lever i umenneskelige forhold i flyktingleire, hvor er de jentene som begir seg på flukt, hvorfor er det guttene vi ser og hører så mye om? Det er alltid noen som er usynlige, som ikke engang har den muligheten at de kan flykte. Det er jenter som i krigens kjølevann blir giftet bort som

12åringer fordi det er det foreldrene, oftest moren, fordi hun er alene med dem, tror er det sikreste. Jeg tror nådens fokus på individet også må brukes til at vi løfter blikket og ser etter de som er usynlige, de som ikke har noen stemme.

I noen år var jeg leder i Nord Norges diakonistiftelse. Denne stiftelsen var i sin storhetstid i fremste rekke når det gjaldt omsorgen for de som i dag kalles mennesker med utviklingshemming. Både i dette arbeidet og i tidligere erfaring med disse menneskene ble jeg ofte slått av hvor usynlig de er. I tidligere tider ble utviklingshemmede holdt i skjul i hjemmet, det var en skam og fortvilelse knyttet til dem. Så har vi fått HVPU og PU reformene med integrering i skole og lokalsamfunn. Takk og pris for det. Men til tross for velferdsstatens gode tilbud er dette en gruppe mennesker som ikke er de populære å kjempe for. Det er mange foreldre som har møtt holdninger som at de er for dyre og krevende for lokalsamfunnet, for kommunene og skolen. Det er utallige eksempler på foreldre som må kjempe for sine barns muligheter og rettigheter. Og den gravide som får vite at fosteret hun bærer kanskje har et kromosom ekstra eller en annen annerledeshet blir sett på som uansvarlig hvis hun ønsker å bære barnet frem.

I sommer var jeg på de samiske kirkedagene i Arvidssjaur i Sverige. Der ble jeg svært berørt av filmen Sameblod og en helt spesiell gudstjeneste i lavooen. I filmen Sameblod er det en scene hvor samebarna som bor på internatskole går i rekke langs veien med den svenske unge læreren foran. Langs veien står det andre barn som ler, spenner ben på dem, roper styggord. Samebarna går og ser ned, forknytte, redde. Etter at jeg hadde sett denne sterke filmen var det ungdomsgudstjeneste i lavooen. Den samiske ungdomsleiren som gikk parallellt med de samiske kirkedagene arrangerte gudstjenesten. Når de samiske ungdommene kom inni prosesjon var det så sterkt og berørende. De var stolte, glade og sterke i sin kultur og sitt språk, det var et uttrykk for at de som ikke hadde hatt noen stemme nå mer og mer har fått den- Prosesjonen langs veien i spott og spe var byttet med en prosesjon inn i kirkelavooen i selvfølelse og stolthet. Det ble et tegn for fremtiden. Det er fortsatt mye som står igjen for at den samiske befolkning skal få sine rettigheter og sin kultur tilbake. Dette er en viktig kamp for vårt bispedømme, ikke bar for samene, men for hele fellesskapet. Den samiske kulturen, historien, levemåten og tradisjonene er et viktig korrektiv og noe vi i det store samfunnet ydmykt skal ta mot og la berike oss.

Jeg tror enkeltmenneskets verdi, nåden til den enkelte prøves på hvordan vi tenker og kjemper for de som ikke har noen stemme, de som ikke er populære, de som samfunnet kjenner som en byrde.

Å aldri miste disses fokus av syne er kanskje den viktigste samfunnsmessige virkning av det Luther sa om det allmenne prestedømme. Også det menneske som i nytteperspektiv er uten verdi har et kall fra Gud i sitt liv. Det er sannelig krikens nådebudskap inn i vår perfektjonspregede tid.

Den andre siden ved Luthers nåde budskap er det kollektive perspektiv på kirken og samfunnet. Martin Luthers kirkebakgrunn var en kirke hvor det kollektive hadde stor betydning. Kirkens liturgier skjedde i et kollektiv, den enkelte troende var del av en større sammenheng. Selve kirketenkningen er jo i seg selv kollektiv, det handler om mennesker som kommer sammen, om menneskelig fellesskap. I en kristen kirke handler det aldri bare om den enkelte, men om fellesskapet, ikke bare om meg, men om oss. Når vi i gudstjenestens liturgi sier: La oss bekjenne vår hellige tro, handler det ikke bare om hva den enkelte tror, men om hva vi som kollektiv tror. Den andres tro kan bære meg, liturgien bærer oss alle. Kirken er et kollektiv.

På mange måter står dette i skarp kontrast til mange av de nyreligiøse retningene som har oppstått de senere år. I mange av dem er målet den enkeltes lykke og velbehag, den enkeltes mening med livet så å si, den enkeltes utnyttelse av sine iboende ressurser. Det er ikke noe å si på at det er lett å falle for at dette er mer spiselig. Hele vårt vestlige samfunn er preget av at vi som enkeltmennesker skal oppnå våre individuelle mål, realisere oss selv, og nå frem til det maksimale i livet.

Kirkens budskap er et annet, kirken er et kollektiv, hvor den enkelte ikke alene er sentrum, men det fellesskap vi tilhører.

Jeg tror dette er et viktig perspektiv å ta med seg inn i dagens kirkepolitiske debatt. Nettopp i disse dager er høringen om ny kirkelov sendt fra Kulturdepartementet. Fra 1.1. 2017 er ikke Den norske kirke lenger statskirke. Men grunnloven av 2012 slår fast at vi fortsatt er en fri folkekirke, og at vi skal være landsdekkende. Dette betyr at vi ikke kan sammenlignes med en frikirke. Vi er selvstendig i forhold til staten, men vi er en folkekirke både i betydningen av at vi er en majoritetskirke fortsatt, i vårt bispedømme er 81% medlemmer i Den norske kirke, vi er en kirke som i sitt vesen ikke bare er for bestemte

grupper med en bestemt teologi, men vi er geografisk og i hele landet. Og ikke minst er jo forpliktelsen i selve evangeliet slik at vi skal betjene hele folket. Ikke frikirke, men en samlet folkekirke. Slik jeg ser det bør dette få betydning også for hvordan kirken skal organiseres fremover. Selv om det er viktig at kirken alltid er lokal, og at det er i lokalmenigheten kirkens skjer, står menighetene også i en sammenheng hvor de alltid er mer enn lokale. Kirken er i sitt vesen universal, hører til i hele verden, er en enhet av mennesker over hele verden. Derfor tror jeg det er viktig at kirken organiseres slik at det ikke bare er det lokale som er viktig, men at kirkens kollektive side får sin organisatoriske forankring. Kirker som blir for lokale, hvor hver menighet står alene og har absolutt selvstendighet har alltid kimen i seg til å bli for privat, for ensidig, for lite en del av samfunnet. Da jeg for over 40 år siden meldte meg inn i Den norske kirke etter å være vokst opp i en frimenighet, var nettopp noe av dette kirkesynet avgjørende.

I vårt bispedømme er det helt avgjørende at vi står i en sterk nasjonal og global sammenheng. Den nasjonale og kanskje også regionale sammenheng er viktig for at kirken skal kunne være landsdekkende, at kirken skal kunne være til stede over alt der mennesker bor. For at vi skal få dette til må kirken være sammensatt slik at solidaritet preger lokalmenighetene. Hvis vi bare skal tenke på hva som er bra for vår lokalmenighet vil antagelig mange menigheter i vårt bispedømme få problemer. Jeg tenker at det ligger et teologisk viktig anliggende i at den menigheten som etter hvert består av mange eldre, fordi de unge har flyttet ut, eller den menigheten som ligger vanskelig tilgjengelig til når det gjelder samferdsel, den menigheten er også en viktig menighet som må ivaretas. Til det trenger vi en solidarisk kirke, med en organisasjonsform som ivaretar dette. Og nettopp det kollektive ved kirkeforståelsen, og ved nåden er vesentlig i denne sammenheng.

Det kollektive ved den kristne kirke er for meg en stor velsignelse. Når vi kommer sammen til gudstjeneste er det ikke bare min tro, svak eller sterk, eller min opplevelse av det hele som teller, det er liturgien som skjer, ordene som leses, sakramentene som utdeles som skaper troen og fellesskapet. Et slikt syn på troen og gudstjenesten kan være frigjørende og nåderik, det vi bygger på er ikke bare inne i oss selv og det vi til enhver tid opplever og erfarer, det er noe ytre som binder oss sammen. Derfor er jeg opptatt av at kirkens fellesskap er noe annet og mer enn å trives sammen, vi er ikke en forening med

sammenfallende interesser, vi er et kollektiv som har noe annet som basis enn hvem vi er.

Det aller viktigste ved nådens kollektive side er solidariteten og ansvaret for våre kristne søsken i hele verden. Dette må alltid prege vår diakoni, våre gudstjenester, vår trosopplæring. Vi har nettopp sendt et brev til alle menighetene i bispedømmet og oppfordret til å fornye eller opprette misjonsavtaler. Mange menigheter hos oss sliter med dårlig økonomi. Da er det enkelt å tenke at ofringene i gudstjenestene må gå til eget menighetsarbeid. Av statistikken ser vi at ofringer til misjonsarbeid har gått drastisk ned de siste årene. Det er forståelig, men det er meget alarmerende. For solidaritet og misjon er grunnleggende for å være en kristen kirke. Jeg tror faktisk at når en menighet blir seg selv nok mister den mye velsignelse, derfor vil jeg oppmuntre til fornyet satsning og besinnelse på den kollektive nåde vi er gitt i den store kirke vi er en del av.

I Confessio Augustana art 7 står det hva kirken er

Art. VII — Om kirken

Like ens lærer de at det alltid vil forbli èn hellig kirke. Men kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett. Og til sann enhet i kirken er det nok å være enig om evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene. Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: “Èn tro, èn dåp, èn Gud og alles Far osv.”

Forsamlingen av de hellige, nådens kollektive side.

Nådens konsekvenser i dag oppsummerer jeg slik:

Nådens individualistiske side er avgjørende for menneskeverdet.

Nådens kollektive side er avgjørende for fellesskapet

Til slutt vil jeg si noe om Nåden som motkultur.

Den reformasjon Martin Luther startet begynte med at han ikke fant mening i at det skulle være mulig å kjøpe seg nåde, kjøpe seg syndsforlatelse og kjøpe seg fri fra skjærsilden.

I stedet vektla Luther at nåden var gratis, det var ikke mulig å kjøpe den eller gjøre seg fortjent til den.

Vi lever i en helt annen tid enn Martin Luther, og likevel er essensen av hans budskap meget aktuelt fortsatt. For i hele vår kultur og samfunnsoppbygging ligger prinsippet om å fortjene. Vi gir vårt arbeid, og vi får lønn, vi gir oppmerksomhet og vi får vennskap, vi gir kjærlighet og vi får kjærlighet tilbake. Det er få områder i livet som ikke er etter dette mønsteret, vi gir noe og fortjener noe tilbake.

Hele vårt arbeidsliv og vårt velferdssamfunn er bygd på dette prinsippet. Vi betaler vår skatt og vi får helsevesen og skolevesen. På en måte kjøp og salg i sin ytterste konsekvens. Og det preger jo også de dypeste menneskeforhold, to som elsker hverandre vil oppleve at kjærligheten dør hvis den ene bare gir og den andre bare tar, hvis den ene er underdanig og den andre bestemmer. Det må alltid være en vekselvirkning av å gi og å få. Slik må det også være i et kollegafelleskap, for at en stab skal fungere og nå sine mål må alle gi og få. Dette mønsteret sitter i ryggmargen vår. Det eneste menneskeforhold som ikke er helt tydelig på dette er kanskje forholdet mellom foreldre og barn. Barna gir oss noe fordi de er, ikke fordi de produserer noe som svar på våre forventninger. Det er en underlig opplevelse.

Men dette fortjenestemønsteret møter på mange utfordringer, eller dvs mennesker som ikke klarer å leve etter det møter på utfordringer. Den som ikke kan arbeide, den som har opplevd så mye vondt at livet er blitt et helvete. Den som ikke har helse lenger, den som er blitt dement, den som ikke eier noe å gi tilbake, den som kjenner livet som en byrde, som vi sier i kirkens forbønn. Det er mange som bukker under for fortjenestemønsteret.

Og det er her nåden som motkultur er so grunnleggende viktig. Kanskje noe av det viktigste vi som kirke skal bringe inn i samfunnet. Vi skal tale ikkefortjenestepriippet når det gjelder menneskeverd, når det gjelder fellesskap, når det gjelder hva som lønner seg, når det gjelder tro og tvil, når det gjelder å føle seg inkludert og når det gjelder våre daglige samværsformer.

Det vil aldri være lett, for det ligger ikke i vår ryggmarg, men det er ikke bestandig det som er lett er det som er rett.

Verden trenger nåden, ikke fortjenesten. Det er nådens motkultur.

Jeg avslutter med et dikt eller salmetekst av Johannes Møllehave: Nåden er din dagligdag. Det er til bruk når nådebehovet er stort, både på individnivå og i kollektivet

Nåden er din dagligdag
hverdagen, det nære.
Mennesker at leve med
nåden er: at være.

Nåden er den kærlighed
som ble grundløst givet.
Nåden er den hverdag som
binder dig til livet.

Nåden er et ord fra Gud
over alle dage.
Nåden er når alt er tabt
at få alt tilbake.

Nåden er hver levet dag
hvert tilfeldig møte.
Nåden er det levende
som står op af døde.

Uden håb og uden Gud
lar vi døden råde.
Tro og håb og kærlighed
får vi kun af nåde.

Apostelen Paulus skrev til menigheten i Korint: «*For dere kjenner vår*

Herre Jesu Kristi nåde, at han for deres skyld ble fattig da han var rik, for at dere ved hans fattigdom skulle bli rike» (2. Kor 8,9).

Ann-Helen F Jusnes, biskop Sør Hålogaland 20.11.2017.